

СЕКЦІЯ 7

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ. ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

МОДЕЛЬ СИСТЕМНОГО ОПИСУ ІМІДЖУ ПЕДАГОГА

MODEL OF SYSTEM DESCRIPTION OF TEACHER'S IMAGE

Моделювання іміджу педагога є складова частина розвитку сучасної педагогічної іміджології, яка формується як міждисциплінарний напрямок. У нашому дослідженні ми проаналізували сучасний науковий досвід, присвячений вивченню іміджу педагога. Це надало можливість визначити сучасний стан поглядів дослідників, які працювали у даному напрямку. Основна увага була сконцентрована на порівняльному аналізі думок різних авторів з приводу визначення загального змісту іміджу педагога та сутності його компонентів.

Узагальнюючи думки різних авторів, ми сформулювали загальне уявлення щодо змісту категорії іміджу педагога, визначили складові структури іміджу педагога, визначили загальні характеристики іміджу педагога з позицій різних авторів, компоненти іміджу педагога.

Це дозволило нам навести авторське визначення категорії іміджу педагога та запропонувати авторську модель системного опису іміджу педагога, яка є спробою знаходження зв'язку між компонентами іміджу педагога та компонентами середовища, у якому імідж формується. До загальних компонентів цієї моделі відносяться: детермінація формування іміджу педагога (соціально-психологічний аспект, акмеологічний аспект, діяльнісний аспект); носії іміджу педагога; контекст взаємодії носія іміджу та одержувача іміджу педагога; знаковий простір, сформований носієм іміджу педагога; характер взаємодії (суб'єкт-суб'єктна взаємодія / суб'єкт-об'єктна взаємодія); процес, форми, види, засоби комунікації; одержувач іміджу педагога; детермінація отримання і прийняття іміджу педагога (діяльнісний аспект, акмеологічний аспект, соціально-психологічний аспект). Надані авторські визначення цих категорій.

Аналіз моделі системного опису іміджу педагога дає можливість визначити деякі сфери напрямки досліджень іміджу педагога.

Ключові слова: імідж, моделювання іміджу, імідж педагога, моделювання іміджу педагога, системна модель, структура іміджу педагога.

Modeling the image of a teacher is an integral part of the development of modern pedagogical imageology, which is formed as an interdisciplinary field.

In our study, we analyzed modern scientific experience in studying the image of the teacher. This provided an opportunity to determine the current state of views of researchers who have worked in this direction. The main attention was focused on the comparative analysis of opinions of different authors on the definition of the general content of the teacher's image and the essence of its components.

Summarizing the views of different authors, we formed a general idea of the content of the image of the teacher, identified the components of the image of the teacher, identified the general characteristics of the image of the teacher from the standpoint of different authors, components of the image of the teacher.

This allowed us to provide an author's definition of the category of teacher's image and propose an author's model of systematic description of teacher's image, which is an attempt to find a connection between components of teacher's image and components of the environment in which the image is formed.

The general components of this model include: determination of the image of the teacher (socio-psychological aspect, acmeological aspect, activity aspect); the bearer of the image of the teacher; the context of interaction between the bearer of the image and the recipient of the image of the teacher; symbolic space formed by the bearer of the teacher's image; nature of interaction (subject-subject interaction / subject-object interaction); process, forms, types, means of communication; recipient of the image of the teacher; determination of obtaining and accepting the image of the teacher (activity aspect, acmeological aspect, socio-psychological aspect).

Author's definitions of these categories are given.

Analysis of the model of the systematic description of the image of the teacher makes it possible to determine some areas of research in the image of the teacher.

Key words: image, modeling of image, image of teacher, modeling of image of teacher, system model, structure of image of teacher.

УДК 159.9(316.6)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2022.35.28>

Демчук Т.П.
Ph.D.,
викладач кафедри психології
ВПНЗ «Дніпровський гуманітарний
університет»

Постановка проблеми. В наступний час формується новий напрям психолого-педагогічних досліджень – педагогічна іміджологія, що вивчає закономірності формування, функціонування та керування іміджем педагога [10, с. 215].

Психологію іміджу педагога можна означити як розділ психологічної науки, наукову теорію, предметом якої є імідж

педагога як соціально-психологічний феномен, а також закономірності його виникнення і функціонування. Імідж педагога розглядається як поєднання внутрішніх і зовнішніх чинників, що задають його складові.

Частиною змісту загальної теорії іміджу педагога є узагальнення уявлень про систему соціально-психологічних явищ,

у якій відбувається формування та розвиток іміджу педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Імідж як загальний прояв контакту соціумних явищ досліджувався такими фахівцями, як П. Берд, З. Блек, Ф. Буарі, П. Вейл, Т. Сван, М. Спіллейн, Р. Хофф, П. Чисхольм, Б. Швальбе та ін.

В рамках психолого-педагогічних досліджень на пострадянском просторі присутні праці наступних вчених, присвячених вивченню іміджу педагога: Н. Барни, Т. Бондаренко, В. Бочелюка, О. Горовенко, О. Грейліх, Н. Гузій, Ю. Дзядевич, О. Деркач, Т. Довгої, Л. Донської, І. Зязюна, О. Ігнатюк, В. Ісаченко, Л. Кайдалової, О. Калюжного, І. Ковальової, О. Ковальової, А. Кононенко, Н. Кузьміної, С. Максименко, А. Маркової, Л. Мартинець, М. Навроцької, Ю. Падафет, Ю. Палеха, К. Паніної, В. Пузік, В. Синявін, О. Скориніної, В. Хлопенко, Т. Хомуленко, О. Чебикіна, та ін.).

Постановка завдання. На основі аналізу наукової літератури, присвяченій тематичі вивчення іміджу педагога, запропонувати до розгляду модель системного опису іміджу педагога, що дасть змогу сформулювати напрями теоретичних і практичних досліджень, зорієнтуватися в напрямках створення теорії психології іміджу.

Виклад основного матеріалу дослідження. За загальним визначенням імідж – це сукупність символічних властивостей, що приписуються об'єкту і свідчать про його високий соціальний престиж, привабливість, адекватність, життєвість, пошану тощо [16].

Погляди дослідників, що визначають зміст категорії іміджу педагога, зв'язуються з наступними варіантами.

– «образ-уявлення, цілеспрямовано створюваний за допомогою певних психотехнологій з метою посилення його впливу на оточуючих» [11, с. 12].

– «символічний образ суб'єкта, який створюється в процесі взаємодії педагога з учасниками педагогічного процесу» [7, с. 6].

– «полісемічна категорія, що характеризує стиль професійно-педагогічної діяльності, манеру спілкування, уміння індивідуалізувати свій образ, надавати йому естетичної виразності. Суспільство породжує вимоги до професійного іміджу педагога, але такі якості, як любов до дітей, студентів, високий професіоналізм, доброта, щирість, вміння спілкуватися залишаються незмінними» [1, с. 64];

– «образ-уявлення про вчителя, що сформулювалося в психіці (в сфері свідомості та/або підсвідомості) учнів, батьків,

колег у результаті прямого сприйняття тих або інших його професійно-особистісних якостей, або непрямого через думку інших людей, та впливає на їх погляд, поведінку або дію по відношенню до вчителя» [14, с. 180];

– «імідж викладача – це така інтегральна характеристика, яка включає в себе сукупність зовнішніх і внутрішніх індивідуальних, особистісних, індивідуальних та професійних якостей педагога, що сприяють ефективності педагогічної діяльності» [4, с. 41];

– імідж викладача – це «емоційно забарвлений стереотип сприйняття образу педагога у свідомості студентів, колег, соціального оточення, у масовій відомості. Під час формування іміджу викладача реальні якості тісно переплітаються з тими, що йому приписує оточення» [2, с. 14];

– «позитивний образ педагога – це життєво ефективний, існуючий у внутрішньому світі образ, що дає позитивні результати в реальному житті особистості, який сприяє трудовим, творчим успіхам, високому щастю і здоров'ю» [5, с. 342].

– інтегральний образ, що поєднує в собі внутрішній світ, зовнішній вигляд і сформовану професійно значущі характеристики, утворюється у свідомості суб'єктів педагогічної взаємодії під час виконання професійно-педагогічних функцій і забезпечує індивідуальний стиль професійної педагогічної діяльності [15, с. 53].

В загалі, до характеристик іміджу педагога відносять наступні характеристики:

1) імідж педагога – це стереотипізований образ, що виникає у свідомості окремої особи, певної групи або цілого суспільства;

2) професійний імідж є надбудовою, що створюється на основі особистісних якостей індивіда;

3) основними особистісними якостями педагога є гуманізм, любов до дітей, тактовність, стриманість, справедливість;

4) професійний імідж педагога зумовлюється професійними якостями, що формують позитивне враження про педагога як про справжнього фахівця: педагогічна майстерність, педагогічна ерудиція, педагогічна рефлексія, педагогічна етика, індивідуальний стиль роботи;

5) формування іміджу відбувається з урахуванням вимог та очікувань певної соціальної групи (учасників педагогічного процесу);

6) гармонійна сукупність зовнішніх і внутрішніх індивідуальних і професійних якостей, що виявляються у діях і поведінці представника педагогічної професії, зумовлює успішність професійної діяльності [15, с. 52–53].

За визначенням авторів, імідж педагога є багатокомпонентним. Наприклад, деякі дослідники виділяють не менше трьох компонентів [9, с. 9, 12, с. 67]: (1) зовнішній вигляд, (2) внутрішній зміст або внутрішнє «Я» педагога, (3) використання у професійній діяльності знань про колористику, педагогічне спілкування, мовну культуру, стратегію поведінки у стресових і конфліктних ситуаціях [9, с. 9], використання вербальних (культура мовлення) та невербальних засобів (манери, жести, міміка) спілкування [12, с. 67].

Деякі автори вказують на структуру іміджу виключно як на сукупність соціально-психологічних проявів педагога. Наприклад, Л. Мартинець пропонує виділяти наступні компоненти: комунікативна компетентність; інформативна тілорухливість; уміння володіти словом; гарні манери; фейсбілдинг; дрес-код [13, с. 34].

Серед явищ, які впливають на рівень сформованості іміджу педагога також вважають: професійно-педагогічну компетентність [6, с. 10], [8, с. 9], педагогічну культуру, внутрішню відповідність професії [3] та інші компоненти.

Узагальнюючи зміст вище наведеного, ми висловимо думку, що *імідж педагога являє собою знаково-символьну систему, що має візуальний, вербальний і інші компоненти,*

яка створюється в процесі суб'єкт-об'єктного сприйняття і суб'єкт-суб'єктної взаємодії, яка може бути продуктом цілеспрямованої діяльності, в процесі якої відбувається створення «спеціально впізнаного» образу педагога. Завдяки його формуванню у споживача іміджу складаються стійкі уявлення про характеристики носія іміджу і формується певне ставлення до даного суб'єкту.

Наші уявлення про зміст іміджу педагога є пов'язаними з думкою про наявність наступних елементів в системній моделі іміджу педагога: детермінація формування іміджу педагога (соціально-психологічний аспект, акмеологічний аспект, діяльнісний аспект); носій іміджу педагога; контекст взаємодії носія іміджу та одержувача іміджу педагога; знаковий простір, сформований носієм іміджу педагога; характер взаємодії (суб'єкт-суб'єктна взаємодія / суб'єкт-об'єктна взаємодія); процес, форми, види, засоби комунікації; одержувач іміджу педагога; детермінація отримання і прийняття іміджу педагога (діяльнісний аспект, акмеологічний аспект, соціально-психологічний аспект).

Графічне співвідношення цих елементів представлено на рис. 1.

Зміст елементів, які формують системний опис іміджу педагога, ми формулюємо наступним чином.

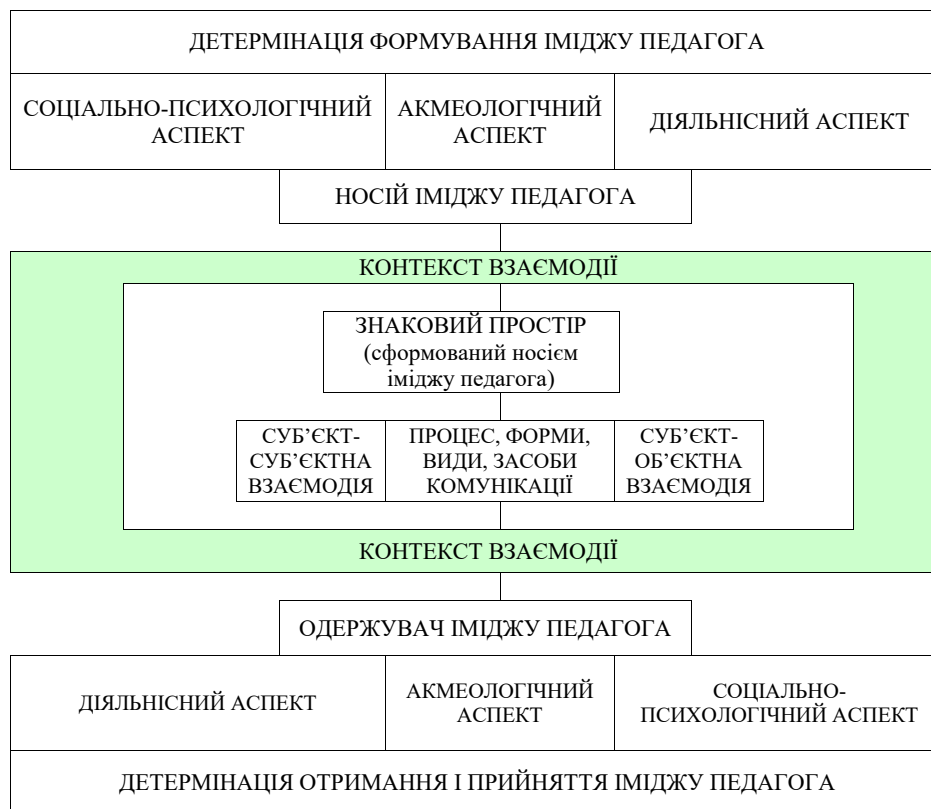

Рис. 1. Графічне співвідношення елементів системного опису іміджу особистості

Детермінація формування іміджу педагога – сукупність факторів різної природи, які утворюють вплив на процес і результат формування і функціонування іміджу педагога як прояву професійної діяльності. З нашої точки зору, виходячи з аналізу вищенаведеної літератури, в першу чергу можливе виділити: соціально-психологічний аспект детермінації іміджу педагога, акмеологічний аспект детермінації іміджу педагога, діяльнісний аспект детермінації іміджу педагога.

Соціально-психологічний аспект детермінації формування іміджу педагога, з нашої точки зору, є наслідок процесу та результату взаємодії носія іміджу педагога з іншими людьми, соціальними групами, суспільством у цілому. Свідоме формування іміджу педагогом в цьому випадку мотивується відображенням у свідомості необхідності відповідності поведінки цінностям суспільства.

Акмеологічний аспект детермінації формування іміджу педагога, на нашу думку, є пов'язаним з досягнутими педагогом рівнем особистісної зрілості. Свідоме формування іміджу педагогом в цьому випадку мотивується відображенням у свідомості необхідності відповідності поведінки рівню уявлень про себе як носія результату особистісного розвитку.

Діяльнісний аспект детермінації формування іміджу педагога, на нашу думку, є пов'язаний з особливостями рівня розвитку професійної рефлексії та само-рефлексії, особливостями рівня розвитку педагогічної майстерності. Свідоме формування іміджу педагогом в цьому випадку мотивується відображенням у свідомості необхідності відповідності поведінки потребам професійної діяльності.

Носій іміджу педагога – особистість, що займається педагогічною діяльністю, включена у взаємодію з освітнім середовищем в якості суб'єкта в зв'язку з необхідністю виконання своєї соціальної ролі. Основними характеристиками носія іміджу педагога, що впливають на процес формування, розвитку і пред'явлення іміджу педагога, з нашої точки зору, є: сформований у особистості комплекс вікових, біологічних, психологічних і соціальних властивостей, досвід, функціональний стан, відношення до одержувача іміджу. Цей комплекс властивостей знаходить своє відображення в *характеристиках знакового простору*, організованого носієм іміджу педагога, а саме, в тих системах за допомогою яких можливо організувати вплив на одержувача іміджу. Це: система вербальних проявів, система невербальних проявів, система

«габітусу», система «костюму», система «запаху», система «оточення».

Одержувач іміджу педагога – особистість, яка включена в освітнє середовище, як суб'єкт і об'єкт взаємодії, і, в силу цієї включеності, попадає під вплив носія іміджу педагога, що призводить до її певних внутрішніх змін та змін у поведінці. Основними характеристиками одержувача іміджу педагога, що впливають на процес і результат отримання іміджу, з нашої точки зору є: вікові, біологічні, психологічні, соціальні властивості одержувача іміджу, досвід, функціональний стан, сформоване ставлення до носія іміджу і до ситуації взаємодії з ним.

Взаємодія між носієм іміджу педагога і одержувачем іміджу педагога включена в певний контекст і носить суб'єкт-суб'єктний або суб'єкт-об'єктний характер, забарвлюється характером комунікації. *Контекст взаємодії носія і одержувача іміджу педагога*, з нашої точки зору, може бути описаний в широкому і вузькому планах. Широкий план опису контексту взаємодії включає в себе всю сукупність соціальних і соціально-психологічних явищ, супутніх взаємодії між учасниками (наприклад, політика держави в сфері освіти, характеристики освітнього середовища, освітнього закладу, наявність конкуренції закладів та ін.). Вузький план опису контексту взаємодії конкретизує в собі обмежене конкретною формою комунікації колом явищ (наприклад, особиста зустріч за відсутності інших учасників характеризується одним обмеженим контекстом, в той час як у присутності когось іншим).

Суб'єкт-суб'єктна взаємодія носія іміджу педагога та одержувача іміджу педагога характеризується взаємною спрямованістю учасників один на одного як на значущих осіб, характеризується проникненням у внутрішній світ іншого і переживанням досвіду спільної взаємодії в межах педагогічного процесу. В процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії створюється взаємопроникнення розумової і чуттєвої сфер учасників взаємодії, завдяки чому з'являється можливість глибокого розуміння один одного і співпраці. *Суб'єкт-об'єктна взаємодія* носія іміджу педагога та одержувача іміджу педагога має відмінні від суб'єкт-суб'єктної взаємодії характеристики. В даному випадку носій іміджу педагога виступає в якості суб'єкта взаємодії, є активною стороною взаємодії, а одержувач іміджу виступає у вигляді пасивної сторони (постає як об'єкт впливу), його можливості в плані проникнення у внутрішній світ носія іміджу обмежені цілями і процедурою взаємодії. Формується односпрямованість комунікації: від носія іміджу

до її одержувачу, в результаті чого ступінь свободи поведінки одержувача іміджу може істотно обмежуватися, що є характерною ознакою репродуктивного навчання.

Взаємодія між носієм іміджу і одержувачем іміджу педагога можливо описати і як *комунікаційний процес* з усіма його складовими: ініціатор повідомлення (носієм іміджу), імідж-повідомлення, вид повідомлення (вербальне імідж-повідомлення / невербальне імідж-повідомлення, які підкреслюють особливості носія іміджу), канал повідомлення (природний при особистих зустрічах, штучний при використанні технічних засобів), шуми, перешкоди, одержувач повідомлення (одержувач іміджу), зворотний зв'язок. Надіслане імідж-повідомлення (імідж носія), з нашої точки зору, має можливість бути отриманим (або не отриманим) одержувачем іміджу педагога і прийнятим (або не прийнятим) отримувачем іміджу педагога. Результативність отримання / неотримання, прийняття / неприйняття іміджу педагога обумовлена, з нашої точки зору, функціонуванням у одержувача іміджу певної детермінації отримання і прийняття іміджу педагога.

Детермінація отримання і прийняття іміджу педагога, на нашу думку, це сукупність факторів, які зумовлюють спрямованість одержувача іміджу педагога на сприйняття іміджу носія (1), формування позитивного ставлення до носія іміджу (2) і включеність у взаємодію з носієм іміджу (3). Це є явища, які впливають на інтенсивність включеності одержувача іміджу педагога в ситуацію взаємодії з носієм, на характер інтеракцій між ними, на результат комунікації.

Отримання і прийняття іміджу педагога опосередковано досвідом, функціональним станом одержувача іміджу, ставленням до носія іміджу і до ситуації взаємодії з ним. *Отриманий імідж* – це повідомлення, яке формує привертання уваги одержувача іміджу щодо носія іміджу. Відмова від отримання іміджу пов'язана, на нашу думку, з переключенням уваги на інші елементи ситуації взаємодії (в тому числі з формуванням розумових операцій і дій, не пов'язаних з ситуацією взаємодії і імідж-носієм). *Прийнятий імідж педагога* характеризується формуванням позитивного ставлення до носія іміджу педагога та спрямованістю на взаємодію з ним. Відмова від прийняття іміджу характеризується формуванням негативних емоційних станів по відношенню до носія іміджу, закономірно впливає на формування бар'єрів комунікації.

У детермінації отримання і прийняття іміджу педагога нами виділяється три основних аспекти: діяльнісний аспект,

акмеологічний аспект, соціально-психологічний аспект.

Діяльнісний аспект отримання і прийняття іміджу педагога, з нашої точки зору, пов'язаний з виділенням в якості гіпотетичного особливого виду внутрішньої діяльності – діяльності з отримання та прийняття іміджу, яка характеризується певним функціонуванням комплексу мотиваційних (потреби, інтереси, схильності, установки, домагання одержувача іміджу педагога), пізнавальних (спрямованість, зосередженість уваги на носії іміджу, добудовування цілісного образу на основі сприйнятих знаків, формування константності образу, вилучення з пам'яті інформації, порівняння сприйманого з уже наявним досвідом, умовивід про значимість сприйнятого та ін.), емоційних процесів (радість, страх, ненависть, злість, відраза та ін.). Результатом цієї діяльності є прийняття / неприйняття іміджу, прагнення до подальшої взаємодії з носієм іміджу або відмова від взаємодії з ним.

Акмеологічний аспект детермінації отримання і прийняття іміджу педагога є пов'язаним з характеристиками рівня розвитку одержувача іміджу. На нашу думку, уявлення про себе як про суб'єкта розвитку, який характеризується тим чи іншим рівнем потреб і самоактуалізації, формує певне ставлення до одержуваної інформації, пов'язане з розвитком фільтрів, що визначають характер прийняття або неприйняття інформації. Прийняття / неприйняття іміджу, таким чином, ставиться в залежність від результату усвідомлення необхідності імідженосителя для одержувача як такого або як засобу задоволення потреб.

Соціально-психологічний аспект детермінації отримання і прийняття іміджу педагога представляє собою сукупність факторів, які формуються як результат узагальнення впливів з боку суспільства, соціальних груп, референтних носіїв інформації. Обмін досвідом з іншими і про інших в ході спілкування, вплив ЗМІ формує певне ставлення до знакових і статусних суспільних фігур. Під впливом цих та інших зовнішніх впливів формується неусвідомлюване уявлення про «ідеального» носія іміджу педагога – представника того чи іншого досвіду, тієї чи іншої соціальної групи, організації, яке функціонує як порівняльний образ во взаємодії з образом сприйняття, що впливає на процес і результат детермінації отримання і прийняття іміджу.

Висновки з проведеного дослідження. Метою нашого дослідження було: на основі аналізу наукової літератури, присвяченій тематиці вивчення іміджу, запропонувати до розгляду модель системного опису іміджу педагога.

Аналіз літератури дозволив сформулювати основні положення моделі системного опису іміджу педагога, яка включає наступні компоненти: *детермінація формування іміджу педагога (соціально-психологічний аспект, акмеологічний аспект, діяльнісний аспект); носій іміджу педагога; контекст взаємодії носія іміджу та одержувача іміджу; знаковий простір, сформований носієм іміджу; характер взаємодії (суб'єкт-суб'єктна взаємодія / суб'єкт-об'єктна взаємодія); процес, форми, види, засоби комунікації; одержувач іміджу педагога; детермінація отримання і прийняття іміджу педагога (діяльнісний аспект, акмеологічний аспект, соціально-психологічний аспект).*

Ми вважаємо, що системний опис іміджу педагога, сформульований нами дозволяє конкретизувати напрямки дослідження іміджу педагога. У найближчому наблизенні це такі напрямки: дослідження детермінації формування іміджу педагога (особливості проявів соціально-психологічної, акмеологічної, діяльнісної детермінації формування іміджу педагога); дослідження характеру впливу особливостей носія іміджу педагога (вікових, біологічних, психологічних, соціальних властивостей носія іміджу, досвіду, функціонального стану, сформованого ставлення до одержувача іміджу і до ситуації взаємодії з ним) на процес і результат формування іміджу); дослідження процесу і результату впливів контексту взаємодії носія іміджу та одержувача іміджу на формування іміджу; дослідження характеристик знакових просторів, які формує носій іміджу; дослідження впливу суб'єкт-суб'єктної та суб'єкт-об'єктної взаємодії на процес і результати формування іміджу; дослідження впливу комунікативних процесів на формування і функціонування іміджу педагога; дослідження впливу особливостей одержувача іміджу педагога на результат формування іміджу; дослідження детермінації отримання і прийняття іміджу педагога (впливу діяльнісної детермінації, акмеологічної детермінації, соціально-психологічної детермінації на результат функціонування іміджу).

Подальший розвиток досліджень у цій області дозволить уточнити модель системного опису іміджу особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гладуш В. А., Лисенко Г. І. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія. Навч. посіб. Дніпропетровськ, 2014. 416 с.

2. Грейліх О. Психологія формування іміджу викладача вищого начального закладу. *Гуманітарний вісник*. 2007. № 19. С. 14–21.

3. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 2001. 45 с.

4. Донская Л. Ю. Психологические условия формирования имиджа преподавателя высшей школы : дис. ... канд. псих. наук.: 19.00.07; Северо-кавказский государственный технический университет. Ставрополь, 2004. 212 с. URL: <http://www.dissercat.com/content/psikhologicheskie-usloviya-formirovaniya-imidzha-prepodavatelya-vysshei-shkoly>

5. Імідж школи на порозі ХХІ століття : практико-зорієнтований посібник / за ред. І. Г. Єрмакова. Київ, 1998. 380 с.

6. Кайдалова Л. Г., Щокіна Н. Б., Вахрушева Т. Ю. Педагогічна майстерність викладача: навчальний посібник. Харків : Вид-во НФаУ, 2009. 140 с.

7. Калюжный А. А. Теоретико-методологические предпосылки исследования имиджа личности. *Вестник Государственного университета управления*. 2005. № 3 (14). С. 71–81.

8. Князян М. О. Роль системи компетентностей у забезпеченні успішності професійної діяльності педагога. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського*. 2011. № 11–12. С. 3–10.

9. Ковальова І. О. Імідж сучасного педагога. Харків : Константа, 2000. 68 с.

10. Ковальова І. О. Педагогічна іміджологія: сутність, етимологія, шляхи креативного використання у сучасному вищому навчальному закладі. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. Київ, 2011. Вип. 6. С. 213–227.

11. Ковальова О. О. Психологічні особливості формування основ професійного іміджу в майбутніх педагогів : дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07; Південноукр. держ. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2007. 340 с.

12. Ковальчук Л. Формування іміджу майбутнього вчителя у процесі вивчення педагогічних дисциплін в класичному університеті. *Вісник Львівського університету*. 2007. Вип. 22. С. 65–74.

13. Мартинець Л. А. Імідж сучасного вчителя. Київ : Шк. світ, 2011. 96 с.

14. Мартынова Н. В. Профессиональный имидж учителя как объект педагогического анализа. *Мир науки, культуры, образования*. 2009. № 6. С. 179–182.

15. Прус Н. О. Формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04; ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», Дніпро, 2017.

16. Шепель В. М. Имиджология. Секреты личного обаяния. Москва, 1994. 384 с.